

Sygn. akt I CSK 616/10

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 września 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

SSA Marek Machnij

w sprawie z powództwa Spółdzielni Rzemieślniczej Usługowo-Produkcyjnej
w likwidacji w R.

przeciwko Grażynie T.

o uzgodnienie treści księgi wieczystej,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 9 września 2011 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego

z dnia 1 czerwca 2010 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę
do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu
pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 16 lutego 2010 r. Sąd Rejonowy uwzględnił powództwo Spółdzielni Rzemieślniczej Usługowo – Produkcyjna w R. o uzgodnienie treści księgi wieczystej nr [...] prowadzonej przez Sąd Rejonowy dla opisanej w pozwie nieruchomości położonej w J. z rzeczywistym stanem prawnym, przez wpisanie jako właścicielki Grażyny T. w miejsce Antoniego B.

Rozstrzygnięcie to sąd oparł na ustaleniu, że ugoda sądową z dnia 24 kwietnia 2001 r. Jan T. zobowiązał się zapłacić powodowej Spółdzielni kwotę 62.280,53 złotych. Ugodzie tej została dnia 23 września 2003 r. nadana klauzula wykonalności przeciwko Grażynie T. – małżonce dłużnika z ograniczeniem jej odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością majątkową. Grażyna T. była właścicielką nieruchomości objętej księgą wieczystą, której dotyczy pozew. Dnia 10 października 2010 r. sprzedała tę nieruchomość Antoniemu B. Sąd Okręgowy w K. prawomocnym wyrokiem z dnia 26 stycznia 2005 r. stwierdził, że umowa sprzedaży jest nieważna. Zdaniem Sądu Rejonowego, powództwo zasługuje na uwzględnienie, ponieważ Spółdzielnia jako wierzyciel obojga małżonków T. ma legitymację czynną w sprawie.

Pozwana Grażyna T. wniosła apelację od wyroku sądu pierwszej instancji, w której zarzuciła między innymi nieuwzględnienie, że nieruchomość stanowi jej majątek osobisty i nie może być objęta egzekucją na podstawie nadanej przeciwko niej klauzuli wykonalności. Ponadto zdaniem pozwanej, bezzasadne było przyznanie powódce legitymacji czynnej.

Wyrokiem z dnia 1 czerwca 2010 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił apelację pozwanej ustalając dodatkowo, że dnia 26 lutego 2001 r. małżonkowie T., już po powstaniu zadłużenia Jan T. wobec powodowej Spółdzielni, zawarli notarialną umowę co do „przesunięcia” z majątku wspólnego małżonków do majątku osobistego Grażyny T. przedmiotowej nieruchomości. Sądu Okręgowy, odwołując się do stanowiska jakie zajął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 3 kwietnia 1980 r. (sygn. akt III CZP 13/80, OSNC 1980/7-8/140) wskazał, że jeśli umowa majątkowa małżeńska została zawarta po powstaniu zadłużenia jednego z małżonków i faktycznie usuwa spod egzekucji majątek wspólny małżonków, to należy ja

traktować jako bezskuteczną wobec wierzyciela w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika. Podobnie sąd ocenił przesunięcie określonego przedmiotu pomiędzy majątkami małżonków po powstaniu zadłużenia jednego z nich i uznał, że powódka może domagać się wpisania w księdze prowadzonej dla nabytej w ten sposób przez pozwaną nieruchomości. Drugi argument, jaki ma zdaniem Sądu Okręgowego przemawiać za uwzględnieniem powództwa, to uznanie, że umowa zawarta pomiędzy małżonkami T. miała ewidentnie charakter czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli w rozumieniu art. 527 § 1 k.c. Spółdzielnia uzyskała legitymację do wniesienia skargi pauliańskiej przeciwko pozwanej, z którą łączy się uprawnienie do zabezpieczenia powództwa przez wpisanie ostrzeżenia w księdze wieczystej prowadzonej dla nieruchomości objętej skargą. To z kolei przesądza o legitymacji czynnej w sprawie o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Sąd podkreślił, że istnieje możliwość nieuwzględnienia na podstawie art. 5 k.c. upływu terminu zawitego do wniesienia skargi pauliańskiej.

Pozwana Grażyna T. wniosła skargę kasacyjną od wyroku sądu drugiej instancji. Oparła ją na obu podstawach wymienionych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. Zarzuciła naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie: art. 10 ust. ustawy o księgach wieczystych i hipotece polegające na przyjęciu, że powódce dysponującej wydaną przeciwko pozwanej klauzulą wykonalności z ograniczeniem odpowiedzialności do majątku wspólnego przysługuje legitymacja czynna, gdy nieruchomość należy do jej majątku osobistego; art. 5 k.c. w związku z art. 534 k.c. polegające na błędnym przyjęciu możliwości nieuwzględnienia upływu terminu zawitego do wniesienia skargi pauliańskiej; art. 47 § 1 k.r. i op. polegające na przyjęciu, że zawarcie umowy przesunięcia majątkowego wywołuje analogiczne skutki jak w przypadku umów majątkowych małżeńskich. Ponadto zdaniem skarżącej sąd naruszył art. 626² § 5 k.p.c. przez błędne uznanie, że powódka ma legitymację czynną w sytuacji, gdy nieruchomość, dla której prowadzona jest księga wieczysta należy do majątku osobistego małżonka dłużnika w wyniku zawarcia przez małżonków umowy przesunięcia majątkowego przed uzyskaniem przez wierzyciela klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika.

Na tych podstawach pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi drugiej instancji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Uregulowana w art. 47 § 1 k.r. i op. umowa majątkowa małżeńska ma charakter ustrojowy. Zmienia dotychczas obowiązujący ustrój majątkowy przez rozszerzenie lub ograniczenie wspólności ustawowej albo ustanowienie rozdzielności majątkowej. W zasadzie umowa majątkowa małżeńska reguluje stosunki majątkowe na przyszłość. Małżonkowie rozszerzając wspólność ustawową mogą jednak nadać tej umowie skutek wsteczny w tym sensie, że mogą włączyć do majątku wspólnego przedmioty należące do ich majątków osobistych. Małżonkowie mogą czynić podobnie ograniczając wspólność ustawową w odniesieniu do przedmiotów już należących do majątku objętego wspólnością majątkową, wówczas przedmioty te, ze względu na treść art. 46 k.r. i op. stają się ich współwłasnością w częściach ułamkowych. W ten sposób nie dochodzi jednak do przesunięcia majątkowego pomiędzy małżonkami a jedynie określony przedmiot objęty współwłasnością łączną staje się przedmiotem współwłasności w częściach ułamkowych tych samych osób. Dlatego trafnie w doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się, że do umowy małżeńskiej umowy majątkowej nie znajduje zastosowania skarga paulińska przewidziana w art. 527 i nast. k.c., która wchodzi w grę przy czynnościach prawnych obrotu prawami i rzeczami (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2004 r., III CK 469/02, OSNC 2005/5/85; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 19 grudnia 2000 r., I ACa 982/00, TPP 2002/1-2/15). Tym między innymi uzasadnia się przyjęcie w art. 47 § 2 a obecnie w art. 47¹ k.r. i op. (art. 1 pkt 15 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw Dz. U. Nr 162, poz. 1691) specjalnej ochrony wierzyciela przed niekorzystnymi skutkami umowy małżeńskiej majątkowej.

Przewidziana w art. 47¹ k.r. i op. szczególna ochrona osób trzecich odnosi się wyłącznie do umów małżeńskich majątkowych i nie może być rozszerzana na inne rodzaje umów. Umowa zawarta dnia 26 lutego 2001 r., pomiędzy małżonkami Tockimi miała za przedmiot jeden ze składników majątku wspólnego, doprowadziła do bezpośredniego przesunięcia z majątku wspólnego wprost do majątku

osobistego jednego z małżonków i jako taka nie stanowi małżeńskiej umowy majątkowej. W przypadku przesunięć z majątku wspólnego do majątku odrębnego jednego z małżonków wierzycielowi przysługuje ochrona na ogólnych zasadach przewidzianych w art. 59 i 527 § 1 k.c.

Podobnie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, w którym dopuszcza się rozporządzenie w czasie trwania wspólności majątkowej przez jedno z małżonków przedmiotem wchodzącym w skład majątku wspólnego na rzecz majątku osobistego nie uznaje się umowy tego typu za umowę małżeńską majątkową (zob. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 1964 r., III CO 64/63, OSNCP 1964, nr 11, poz. 220 oraz z dnia 19 grudnia 1991 r., III CZP 133/91, OSP 1992, nr 7-8, poz. 171 a także uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 10 kwietnia 1991 r., III CZP 76/90, OSNCP 1991, nr 10 – 12, poz. 117 oraz wymieniony wyrok z dnia 28 kwietnia 204 r., III CK 469/02).

Ten pogląd zaprezentował wstępnie Sąd Okręgowy jednak bezpodstawnie decydujące znaczenie przypisał temu, że umowa pomiędzy małżonkami została zawarta po powstaniu zadłużenia jednego z nich. Przytoczona przy tej okazji uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1980 r. została podjęta w związku z postępowaniem o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika i rozstrzyga o konsekwencjach umowy małżeńskiej majątkowej wyłączającej wspólność ustawową zawartej po powstaniu wierzytelności. Tymczasem, stosownie do dotychczasowych rozważań, umowa z dnia 26 lutego 2001 r. nie należy do żadnego z rodzajów umowy małżeńskiej majątkowej, a to dopiero pozwoliłoby; zgodnie z treścią art. 47¹ k.r. i op.; przyjąć, że względem wierzyciela, który nie wiedział o zawartej umowie majątkowej przez małżonków, stosunki majątkowe małżonków kształtują się tak, jakby umowa majątkowa nie została zawarta.

Słusznie wobec tego kwestionuje się w skardze kasacyjnej przyjęcie tych konsekwencji do zawartej dnia 26 lutego 2001 r. przez Jana i Grażynę małżonków T. umowy przenoszącej na rzecz Grażyny T. prawo własności przedmiotowej nieruchomości. Zgłoszone przez powódkę roszczenie nie mogło być uwzględnione także z innych przyczyn wskazanych w skardze kasacyjnej.

W uchwale z dnia 15 marca 2006 r. składu siedmiu sędziów (III CZP 106/05, OSNC 2006/10/160) Sąd Najwyższy przyjął, że powództwo z art. 10 ustawy z dnia

6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1361 ze zm. wymieniana dalej jako u.k.w.h.) o usunięcie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym może wytoczyć tylko osoba uprawniona w rozumieniu art. 626² § 5 k.p.c. do złożenia wniosku o dokonanie wpisu w księdze wieczystej. Legitymację czynną ma zatem właściciel nieruchomości, użytkownik wieczysty, osoba, na rzecz której wpis ma nastąpić, albo wierzyciel, jeżeli przysługuje mu prawo, które może być wpisane w księdze wieczystej. Dla rozstrzygnięcia kwestii, czy powódka jest legitymowana do wytoczenia powództwa przewidzianego w art. 10 u.k.w.h. istotne jest porównanie treści zgłoszonego roszczenia z przysługującym powódce jako wierzycielowi uprawnieniem do egzekucji z nieruchomości, dla której prowadzona jest księga wieczysta. W związku z tym trzeba podkreślić, że w sprawie o usunięcie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze a rzeczywistym stanem prawnym sąd jest związany żądaniem pozwu (tak Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 18 maja 2010 r., III CZP 134/10, OSNC 2010/10/131). Powódka domagała się wpisania wyłącznie pozwanej Grażyny T. w miejsce dotychczasowego właściciela. Przy tak określonym żądaniu tytuł wykonawczy pozostający w dyspozycji powódki, któremu nadano klauzulę wykonalności przeciwko Grażynie T. jako małżonce dłużnika z ograniczeniem jej odpowiedzialności do majątku wspólnego, nie uprawnia do egzekucji z nieruchomości, która miałaby być przedmiotem jej wyłącznej własności. Tym samym w aktualnym stanie ujawnionym w księdze wieczystej jak i w stanie, który ewentualnie zostałby uzgodniony na skutek zgłoszonego roszczenia, powódce nie przysługiwałoby uprawnienie do dokonania wpisu wzmianki o wszczęciu egzekucji w tej księdze wieczystej.

Uprawnienia po stronie Spółdzielni do wniesienia powództwa na podstawie art. 10 u.k.w.h. nie można wywodzić z hipotetycznego zastosowania instytucji skargi pauliańskiej, która co do zasady może stanowić środek ochrony wierzyciela w przypadku dokonania przez małżonków przesunięcia określonego przedmiotu z majątku wspólnego do majątku odrębnego jednego z nich. Jak słusznie wywodzi się w skardze kasacyjnej bezskuteczność względna czynności prawnej (umowy) nie

powstaje *ipso iure* ani wskutek złożenia oświadczenia woli przez osobę uprawnioną. Do jej stwierdzenia dochodzi w drodze powództwa wierzyciela przeciwko osobie trzeciej, która wskutek tej czynności uzyskała korzyść majątkową. Dopiero wyrok sądowy stwierdzający bezskuteczność czynności prawnej ze względu na istnienie określonej, niezaspokojonej wierzytelności, który ma charakter kształtujący, stwarza stan, że wierzyciel, względem którego czynność prawna została uznana za bezskuteczną, może z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej dochodzić zaspokojenia z przedmiotu majątkowego, który wskutek czynności uznanej za bezskuteczną wyszedł z majątku dłużnika. Jeśli wierzyciel nie wystąpił z takim roszczeniem i nie legitymuje się prawomocnym orzeczeniem sądu o bezskuteczności czynności prawnej dokonanej z jego pokrzywdzeniem, sama hipotetyczna możliwość skorzystania z tego sposobu ochrony, w tym także skorzystania z zabezpieczenia powództwa przez dokonanie odpowiedniego wpisu w księdze wieczystej prowadzonej dla nieruchomości, nie przesądza – jak błędnie przyjął Sąd Okręgowy – o legitymacji czynnej w sprawie o usunięcie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym. Nie ma też żadnego związku z tą legitymacją, to czy upłynął przewidziany w art. 534 k.c. termin do wniesienia powództwa o uznanie czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli za bezskuteczną, jak również to, czy dopuszczalne jest nieuwzględnienie upływu tego terminu przez powołanie się na treść art. 5 k.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy uwzględniając skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.